

גדר דין הידור בנר חנוכה

א) איתא בגמ' שבת (כא:): "ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו ומהדרין נר לכל אחד ואחד ומהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. ב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך." וק"מ"ל כב"ה שמוסיף והולך (שו"ע או"ח תרעא:ב). יש לדון ביחס שבין הידור של מהדרין והידור של מהדרין מה"מ. ע"י בתוס' (שם ד"ה ומהדרין מה"מ) שסובר דדין של מוסיף והולך הוא במקום הדין של נר לכל או"א. דהיינו, כדי לקיים המהדרין מה"מ רק בעה"ב מדליק, אלא שהוא מדליק בגדר מוסיף והולך. ומסביר התוס' שבע"כ צ"ל כן, שהרי בלא"ה ליכא הכיר של מנין הימים, דאם כל או"א מדליק הרואה יסבור שמנין הנרות הוא כנגד מנין בני הבית ולא יכירו שהנרות הם כנגד הימים. אכן, הרמב"ם (חנוכה ד:א) חולק על תוס' וסובר שהדין של מוסיף והולך כולל גם את הדין של מהדרין של נר לכל או"א. וע"י בשו"ע (תרעא:ב) שק"מ"ל כתוס' וברמ"א (שם) שחולק וסובר כשי' הרמב"ם. וע"י במה שהעיר הט"ז שם על מה שנראה כיוצא מן הכלל, שהשו"ע אזיל בשי' תוס' והרמ"א בשי' הרמב"ם. [\[1\]](#)

ודעת הרמב"ם ק"ק, הרי לכאור' תוס' צודק דאם מדליק לכל או"א וגם כנגד הימים ליכא הכירא שהדליק בתורת מוסיף והולך. וצ"ע שבהידור מצ' לעולם יש תנאי שהנוי יהא ניכר, וכדמשמע מהגמ' יומא (ע). שהידור מצ' הוא "כדי להראות חזותא לרבים" (וע"י בפרש"י שם). [\[2\]](#)

וע"י בבאור הגר"א (סי' תרע"א ד"ה וי"א) שפי' שהמחל' תלוייה בשני הטעמים שנמצאים בגמ' לשיטת ב"ה. חד דעה סובר שהוא משום שצריך להדליק כנגד הימים היוצאין. ודעה השנייה סובר שהוא משום דמעלין בקודש ואין מורידין. ופי' הגר"א ששאלת היכר של מנין הימים תלוי במחל' זו, שרק א"נ דעיקר הטעם הוא משום שמדליקין כנגד ימים היוצאין בעינן הכירא דמנין הימים. משא"כ אם הטעם משום מעלין בקודש ואין מורידין א"כ אין מעליותא להיכר מנין הימים. ומהמשך הגמ' במעשה של שני זקנים מבואר דעיקר הטעם משום מעלין בקודש ואשר ע"כ אפשר לת' שי' הרמב"ם, שאה"נ לדבריו ליכא הכירא אבל אין שום חסרון בזה. [\[3\]](#) וא"כ משמע מדברי הגאון שבעקרון גם הרמב"ם מסכים שהידור בנ"ה היה שייך להקפיד על ענינא דהכירא אלא דס"ל להרמב"ם שיש סיבה צדדית לא להקפיד. [\[4\]](#)

ב) הרמב"ם (ד:א) כתב "והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל או"א בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד." ומדוייק שלדעתו האופן שמקיים המהדרין נר לכל או"א הוא שהבעה"ב ידליק הרבה נרות כנגד בני הבית. לעומת זאת, ע"י ברמ"א (תרעא:ב) שכ' "וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק." והק' האחרונים [\[5\]](#) שלכאור' הרמ"א דלא כמר ודלא כמר. הרי, כבר ראינו שהרמ"א חולק על תוס' במה שהוא סובר ששייך מהדרין ומהדרין מה"מ בהדי אהדדי. אבל עתה נראה שהרמ"א גם לא אזיל בשי' הרמב"ם, שהרי לפי הרמב"ם רק בעה"ב מדליק ולפי הרמ"א כל בני הבית חדליקו. וא"כ צ"ע בדעת הרמ"א. ויש שדחקו לת' שמירי הרמב"ם בזמן שהיו מדליקין מבחוץ בפתח ביתו ומירי הרמ"א בזמננו שמדליקים מבפנים, אבל באמת אינו משמע כן. אלא נראה דבאמת נחלקו הרמב"ם והרמ"א, וצ"ב במאי קמפליגי.

ג) וכדי לברר המחל' נראה להקדים בשאלת גדר הדלקת בני הבית [אליבא דמנהג הרמ"א שכל או"א מדליק]. ע"י בשו"ת רע"א (מהדו"ת סי' י"ג) שביאר שבני הבית יכוונו לא לצאת ע"י הדלקת בעה"ב ואשר ע"כ שפיר מדליקין בעצמם ואפי' יכולים לברך כי באמת מדליקים לקיים עיקר חיובם. וי"ל שזה גופא ההידור של הדלקת כל או"א, דהי' שיקיים עיקר חיובם בעצמם ולא יצאו יד"ח ע"י הדלקת הבעה"ב. וע"ע בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ג-קל"ד) שגם ס"ל הכי. [\[6\]](#)

וע"פ דברים אלו ביאר הגר"ד סולוביצ'יק זצ"ל (קובץ מסורה ח"ד עמ' ט'), את המחל' בין הרמב"ם והרמ"א. ד"ל שחולק הרמב"ם על הבנה זו בקיום המהדרין של נר לכל או"א וסובר שבאמת בני הבית כן יוצאים ע"י הדלקת בעה"ב אלא דמ"מ יש להדליק נרות נוספות לכל או"א שזה גופא ההידור מצ', להרבות במנין הנרות. וז"ל הגר"ד, דלרמ"א תקנת מהדרין היתה שלא יסתפק במה שיוצא י"ח בנר הבית בלבד, אלא שהיתה חובת גברא לכל אחד המחייבו לצאת ע"י הדלקת עצמו. אבל לדעת הרמב"ם עדיין יוצא הוא בנר הבית אף למהדרין, אלא שתקנת מהדרין הוא ענין רק במנין הנרות ... ולא שיש עכשיו חובת גברא, עכ"ל. וכן ביאר הגר"ח"א

טורצין בספרו קונטרס חנוכה ומגילה (עניני חנוכה סי' ח). והעלה הגרי"ד שעוד נפק"מ תהיה לגבי קטנים שלא הגיעו לחינוך. לפי הרמ"א אינם מדליקים אבל לפי הרמב"ם הבעה"ב כן ידליק גם כנגדם. ובדבר הדומה, העלה בקו' חנוכה ומגילה שעוד נפק"מ תהיה לגבי נשים. עי' במשנ"ב (תרעא:ט) שלפי הרמ"א אין האשה תדליק שאשתו כגופו אבל לפי הרמב"ם י"ל שהבעה"ב גם מדליק כנגדה.

וי"ל עוד, ששורש המחל' בין הרמב"ם והרמ"א תלויה בחקירת האחרונים בגדר עיקר חובת נר איש וביתו [עי' בפנ"י ובשפ"א (שבת כא:)]. מצד א' י"ל שהוא חובת גברא על כל אור"א אלא שיוכל לקיים מצותו ע"י הדלקת הבעה"ב. ומצד שני י"ל שהוא חובת הבית, כמו מזוזה, שמעיקר הדין בעינן רק נר א' לכל הבית. ולפ"ז יש לבאר שסובר הרמ"א שזה חובת הגברא וא"כ גדר ההידור הוא שכל אור"א מקיים חובתם ע"י הדלקת עצמם. משא"כ לפי הרמב"ם י"ל שיסוד החיוב הוא חובת הבית וא"כ גדר ההידור שבעה"ב ידליק גם כנגד מנין בני הבית ואשר ע"כ מקיים מצ' המהדרין בריבוי הנרות. [7] [ובאמת אפשר להעמיס ביאור זה בדרך הראשון שהעלנו. כלו', שי"ל דש"רע"א מבוסס על ההנחה שעיקר החיוב הוא חובת הגברא ומשו"ה שייך לכווין לא לצאת. אבל שי' הרמב"ם שהוא חובת הבית ואשר ע"כ א"א לכווין לא לצאת, שממילא יוצאים יד"ח בהדלקת הבעה"ב, ובע"כ צל"פ שגדר המהדרין הוא בריבוי מנין הנרות כנגד מנין בני הבית.]

ד) וגם יש לבאר מחל' הרמב"ם והרמ"א באופן שלישי. עי' בשו"ת בית הלוי (ב:מז) שדן במחל' הפוסקים במילת הציצין שאינן מעכבין. לפי הרמב"ם בין בחול בין בשבת אם סילק ידיו ממעשה החתיכה אין חוזרין אח"כ על אותן הציצין. מאידך, הטור והרמ"א פסקו שאין אומרים כן אלא בשבת, אבל בחול, אפי' אם כבר פירש ממעשה המילה מ"מ חוזרין על אותן הציצין כדי לקיים ההידור מצ' שבו. וביאר הביה"ל ששורש המחל' הוא ביחס בין מעשה המצוה להידור מצוה. לפי הרמב"ם א"א להפריד ביניהם וא"כ לאחר שסילק אינו שייך לחזור על הציצין שאינן מעכבין היות שכבר הפסיק ממעשה המצ'. אבל הטור והרמ"א ס"ל שכל עוד שיש חלות קיום של עיקר המצ' שייך לקיים מעשה של הידור אע"פ שאינו קשור למעשה עיקר המצ', ואשר ע"כ בחול חוזרין על אותן הציצין. [8]

וע"פ ביאור הביה"ל עמד הגרי"ז (הל' חנוכה ד:א) להסביר המחל' בנ"ח. וי"ל שנחלקו הרמב"ם והרמ"א אליבא דשיטתם. כלו' סובר הרמב"ם שא"א להפריד בין מעשה עיקר המצ' ומעשה הידור המצ' ואשר ע"כ בעינן שבעה"ב, אשר ע"י הדלקתו מקיים עיקר המצ', הוא שמדליק נר לכל אור"א לקיים דינא דמהדרין של ריבוי נרות. ויוצא לפ"ז שבמעשה א' מקיימים גם עיקר המצ' וגם הידור המצ'. משא"כ הרמ"א סובר שאפשר להפריד בין מעשה המצ' ובין הידורו ואשר ע"כ אפשר לכל בני הבית להדליק לעצמם. [9]

ה) הנחת הגרי"ז בביאורו הוא שהידור של נ"ח הוא אותו דין כמו הידור דכה"ת מקרא "זה קלי ואנוהו." ומהאי טעמא אפשר להבין שי' ראשונים בנ"ח משי' בהל' אחרות כמו ברית מילה. ובאמת כן נראה מר' חננאל בפ"י לגמ' שבת (כא:): ולגמ' ב"ק (ט): שלעולם הר"ח מקשר הידור בנ"ח עם הידור של כה"ת. אלא דיש לעיין בזה טובא, שהרי יש כמה דינים מיוחדים בהידור של נ"ח. א', יש תקנה קבועה שמגדיר אופן קיום ההידור אשר מיוחד לנ"ח. ב', דרגה של מהדרין מה"מ, אשר מעולם לא מצאינו. [10] ג', יש כלל שהידור מצ' עד שלישי (ב"ק ט:): ובנ"ח משלמים הרבה יותר משליש לקיים הידורו. ויש לבאר טעמא דראו חז"ל להרבות דוקא בהידור מצ' בנ"ח. ונראה לומר ע"פ מה שנתקשו האחרונים, למה הוצרכו לנס דחנוכה כלל, הרי יכלו להדליק בשמן טמא שהיה בידם ע"פ הכלל דטומאה הותרה בציבור. או, אפי' בלא"ה, היו יכולים לעשות פתילות דקות שיהיה עוביין שמינית ממה שהיו רגילים להדליק. ועי' בפנ"י (שבת כא:), שפ"א (שם), גליון הש"ס (שם), בית הלוי עה"ת (דרוש לחנוכה ד"ה ומהדרין מה"מ), ובכלי חמדה (סו"פ וישב) שנתקשו בזה ותמצית תי' היא שהיות שזה היה זמן חנוכה הבית מחדש רצו לקיים ההדלקה באופן המהודר ביותר ואשר ע"כ לא סמכו על שום קולות. ונמצא לפ"ז שכל עצם הנס דחנוכה באה כדי להדליק המנורה באופן מהודר. וא"כ אפשר לומר שמהאי טעמא ראו חז"ל לקבוע דינים מיוחדים בהידור דנ"ח.

אבל מ"מ נראה דיש לחקור בגדר מצ' הידור דנ"ח. מצד א' י"ל שיש דינים מיוחדים לנ"ח אלא שבאמת הם בגדר יוצאי מן הכלל, ובעקרון, הידור בנ"ח הוא בתורת הידור דכה"ת של "זה קלי ואנוהו." אבל מצד ב' אפשר לומר שדינים מיוחדים אלו מגלים שהידור דנ"ח אינו קשור להידור דכה"ת אלא הוא דין בפנ"ע. דהי' דהידור בנ"ח מיוחד שהוא אינו כשאר הידורים שהם קיום צדדי אלא הוא חלק מעיקר קיום גוף המצ', ובאמת הכל חד קיום - אלא דיש ג' דרגות איך לקיימו.

ונראה דע"פ חקירה זו אפשר לבאר המחל' בין הרמב"ם והרמ"א. דהי', שי"ל שסובר הרמ"א שהידור דנ"ח הוא בעקרון דין צדדי כמו הידור בכה"ת ומשו"ה לשי' סובר שיוכל לקיימו בנפרד ע"י הדלקת בני הבית

[וכמש"כ הגרי"ז]. אלא די"ל דסובר הרמב"ם שהידור דנ"ח אינו מדין הידור דכה"ת אלא שהוא דין מיוחד, והוא שבנ"ח ההידור הוא מעיקר המצו'. ואשר ע"כ סובר הרמב"ם שדוקא הבעה"ב צריך לקיים גם עיקר תקנת נר איש וביתו וגם ההידורים של נר לכל או"א וריבוי נרות, דהי' משום שהכל חד קיומא. [11]

ויש להביא סיוע לדברנו שיש ענין מיוחד של הידור בנ"ח ממש"כ הראב"ן (א:לה) לגבי נוסח הברכה. וז"ל, וכן להדליק נר של חנוכה [ולא "על"] לפי שבכל הלילות לבד מלילה הראשון יש בו נרות להדליק, ולא נגמרה המצוה עד שמדליק כל הנרות, להכי מברך להדליק, דמשמע הדליק כל נר ונר, ולא חילקו ברכת לילה ראשון משאר לילות, עכ"ל. ונראה ברור שלדעתו גם נרות מהדרין מה"מ הם חלק מעיקר גוף המצוה, ומשו"ה נתקנה הברכה בנוסח שכולל גם נרות אלו. [12] ונראה שיש בזה נפק"מ טובא.

ו) בפמ"ג (מ"ז תרע"ב) דן במי שנזכר לאחר שכבר הדליק נר הראשון שעוד לא בירך והשאלה היא האם יכול לברך עתה, קודם שממשיך להדליק שאר הנרות. ופסק הפמ"ג שיכול לברך ע"פ מש"כ הב"י (סי' תרע"ו) בשם הא"ח שלענין הברכה הכל הולך אחר כוונתו. [13] ומעתה בנדו"ד כיון שלא היה בדעתו לברך בשעת הדלקת נר הראשון - הרי בכלל שכח לברך - א"כ יכול לברך קודם שהדליק שאר הנרות. ועי' בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ה) שהסכים לפסקו של הפמ"ג אבל לאו מטעמיה. וכן הסיק הרע"א (מהדו"ת סי' י"ג) ושם נותן ג' צדדים לקולא. וכן מובא בגליוני הש"ס (שבת כג.) בשם השו"ת הל' קטנות (סי' י"ג) וביאר הגרי"ע דהטעם משום שעדיין נחשב כעובר לעשייתו כדמצינו מכמה ראשונים לענין ברכת לולב קודם הנענועים. אבל לכאן עדיין קשה, כמו שהק' הפמ"ג עצמו וז"ל, ומ"מ צ"ע מאחר דמצ' ליכא, רק למהדרין, עכ"ל. כלו', הרי סו"ס כבר יצא עיקר חיובו בנר א' וא"כ איך יכול לברך אהידור לבד? ונ"ל ע"פ מה שבארנו בגדר הידור דנ"ח. דהי' כיון שנרות של הידור הם באמת חלק מעיקר גוף המצו' א"כ שפיר מברכין עליו. ואפשר לזה התכוון השפ"א (שבת כא: ד"ה ת"ר מצוות) שכ' "אכן נראה לומר בזה דודאי הוי מצוה גמורה ההידור, דרק הוה התקנה שהמהדרין יעשה המצוה באופן זה."

ז) מה הדין אם טעה במנין הימים ומשו"ה הדליק פחות נרות ממה שבאמת צריך, ואח"כ הכיר בטעותו ורצה להשלים ולהדליק עוד נר כדי שסו"ס יהיה מנין הנכון. והשאלה היא, כשחוזר להדליק הנר הנוסף האם לברך על זה. ועי' בב"י (סי' תרע"ו) וז"ל, מי שלא הדליק בליל ג' אלא ב' נרות, או בליל ד' ג', זה היה מעשה בלונלי והסכים דידליק מה שחיסר וא"צ לברך פעם אחרת, דהברכה שעשה מתחילה, על חיוב כל הנרות עשה, עכ"ל. כלו' דא"צ לברך כי י"ל דמעיקרא כוונתו לברך על כל הנרות דצריך באותה לילה ומעתה שרצה לתקן מה שטעה ולהדליק מנין הנכון א"כ הדלקה זו נכלל בכוונה שהיה לו מתחילה וא"כ א"צ לברך עוד הפעם. עי' בפר"ח דגם סובר דא"צ לברך אבל נותן הסבר אחר וז"ל, והשבתי דכיון מצות חנוכה נר לאיש וביתו, ואינך דמדליק משום הידור לא בעי לברוכי, עכ"ל. ונראה דהני שני הטעמים חולקים ביסוד סברתם ותלויים בגדר הדין הידור דנ"ח. הרי לפי הפר"ח בעקרון אינו שייך לברך על נר הנוסף משום שהוא רק מדין הידור ומעולם אינן מברכין על הידור מצו'. אבל לפי הב"י הטעם דלא מברכין הוא רק שלדעתו ברכה הראשונה ג"כ חל על הנר הנוסף. אבל בלא"ה נראה שלדעתו כן שייך לברך על נר של הידור. [14] ונראה שרק אפשר לומר כן אי נימא כמשנת"ל שמהדרין בנ"ח הוא דין מיוחד וגדרו שהנרות של הידור הן חלק מגוף המצו'. [15] ועי' בשפ"א (שבת שם) שמרחיק לכת והעלה דאפשר שכן צריך לברך בשעת הדלקת הנר הנוסף וז"ל, הגם די"ל דכך תיקנו, וגם זה בכלל המצו' ושייך עליו ברכה, ואף דאינו מחוייב מ"מ שייך וציונו, עכ"ל. ובזה אזיל השפ"א לשיטתו במה שראינו מכבר שלדעתו הידור דנ"ח הוא דין מיוחד שהוא חלק הגוף המצו'. [16]

ח) הפוסקים דנו בשאלת מי שאין לו מספיק נרות להדליק כנגד מנין הימים, [17] ורק אחר שכבר הדליק נודמן לו עוד נרות ומעתה יכול להוסיף נרות ולהדליק מנין הנכון. האם בכה"ג חייב לברך על הדלקת נרות הנוספות. עי' במג"א (תרנא:כה) שמביא בשם האבודרהם שפסק הרמב"ם בתשובה שבכה"ג יש לברך משום שאזלינן בתר כוונתו בזמן הדלקתו הראשונה ובשעתו לא עלתה בדעתו שאח"כ ידליק עוד נרות וא"כ אין ברכתו חל על מה שמדליק עתה. [18] וע"ע באליה רבא (תרע"ז:ז) שגם פסק לברך על סמך הבית יוסף שראינו לעיל (אות ז) שגם הוא סובר שהולכין בתר כוונתו. לעומת זאת, בשו"ת כת"ס (שם) ובשו"ת יהודה יעלה (סי' ר"ה) פסקו לא לברך. ועי' בברכ"י (תרע"א:יג) שהביא ב' דעות ונקט דזה מחל' בין המג"א והפר"ח שהבאנו לעיל (אות ז). והק' המחצית השקל (ריש סי' תרע"ו) איך יכול לברך על נרות של הידור, הרי לעולם אין אנו מברכין על הידור מצו' גרידא. וביאר המשנת יעבץ (שם) שמחל' זו גם תלוי' בחקירתנו. אי נימא שהידור בנ"ח הוא דין בהידור של "זה קלי ואנוהו" א"כ פשוט שאינו מברך בכה"ג. אבל א"נ שהידור דנ"ח הוא דין מיוחד וחלק מגוף המצו' א"כ שפיר מברכין על הנרות הנוספות. [19]

ט) ע"י בשו"ת רע"א (שם) שגם דן בשאלת מה הדין אם טעה ולא בירך עובר להזלקת נר הא' ונזכר לברך קודם שסיים להדליק שאר הנרות אלא שכבה נר הא'. והסיק רע"א דמאחר שכבר כבה נר הא' שוב לא קיים עיקר המצ' וכבר נחלקו הא"ר והפ"ח האם לברך על הידור מצ' לבד, ונראה לדעתו שספק ברכות להקל וא"כ בכה"ג אינו מברך.

וע"ע בגליוני הש"ס (שבת כג.) שמביא את דעת השו"ת הל' קטנות (סי' ג') שאין לברך על הידור מצ'. אבל נותן הגרי"ע עצה שע"י כן יוכל לברך וז"ל, אולם בכבתה ראשונה פשיטא דצריך לכוון בשאר לגוף מצ', ולהדליק אחרת עבור ראשונה, דודאי לא שייך הידור למצ' כשאין שם גוף המצ', עכ"ל. ונראה שהציע הגרי"ע שיכווין שנה השני הוא באמת נר העיקרי ולהוסיף עוד נר (כדי שסו"ס יש מנין הנרות כנגד מנין הימים) ועי"ז שפיר יוכל לברך.

אכן, ע"י בשו"ת שבט הלוי (ג:פד) שפסק שכן יוכל לברך על נרות הנוספות אע"פ דכבר כבה נר הא'. וראייתו מדברי הראב"ן שהבאנו לעיל (אות ה') שהתקינו נוסח הברכה 'להדליק' משום דמשמעות לשון זה כולל כל נרות דצריך להדליק ולא רק הנר איש וביתו. וכ' ע"ז הגר"ש ואזנר שליט"א שם וז"ל, הרי הם בכלל חיוב הברכה ... ודוחק לומר דכלל אותם רק בנוסח ולא בעצם חיוב ברכה אם יזדמן לברך עליהם בפנ"ע, עכ"ל. כלו', דמבואר מהראב"ן דנרות של הידור הן חלק מגוף המצ' ולפ"ז מסתבר לומר שיוכל לברך על הנרות של הידור אפי' בנדו"ד שכבה נר הא'. למסק' העלה שלכתחילה טוב יותר לעשות כעצת הגרי"ע שע"ז יכול לסלק כל השאלה. אבל אם מאיזה סיבה א"א לעשות כן אז אפשר לברך על הנרות הנוספות. הרי להדיא שמחל"ז תלוייה בגדר דין הידור דנ"ח. הגרעק"א והגרי"ע סברו שהוא דין בתורת הידור דכה"ת ומשו"ה פשיטא דאינו שייך אם כבר כבה נר של עיקר המצ'. אבל השבה"ל סובר שהוא נכלל בעיקר חיוב המצ', והיות שכן יוכל לברך אפי' בכה"ג שכבה נר הא'.

ע"ע בשו"ת להורות נתן להגר"נ גשטטנר (ב:נג) שדן בשאלת ברכת הרואה בכה"ג שכבר כבה נר הא' ורק נרות של הידור נשארות דולקות. ופסק שם דכן צריך לברך וביאר דטעמו משום דלדעתו הידור דנ"ח הוא חלק מעיקר המצ' וז"ל, דהרי כך היתה עיקר התקנה של חז"ל שמהדרין יוסיפו נרות, וזה עדיף מהידור מצ' דעלמא, דהכא כשעושה הידור הר"ז עשה עיקר המצ', עכ"ל. ולהדיא כדברנו.

י) כתב ברמב"ם (ד:יב) "מצות נר חנוכה חביבה עד מאד ... אפי' אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולקח שמן ונרות ומדליק." וכן קימ"ל בשו"ע (תרעא:א). ועי' במ"מ שם שביאר שמקורו של הרמב"ם הוא דין של ד' כוסות שגם שם קימ"ל דעני חייב למכור כסותו כדי לצאת בה, וטעמא משום פירסומי ניסא, וא"כ כ"ש בנ"ח דעדיף מקידוש היום (עי' ברמב"ם שם הל' י"ד). [20]

ולכא' איכא להק' אשני הדינים - ד' כוסות ונ"ח - מאי טעמא דצריך העני למכור כסותו לקיימו, הרי קימ"ל שאין לכבז אפי' על מצ' עוברת יותר מחומש (עי' ברמ"א סי' תק"א). ועוד ק', הרי העני אנוס ויש לנו כלל "אנוס רחמנא פטריה." וביארו המהר"ם שיק (או"ח סי' של"א) והאבב"ז (סי' תק"א) שהאי דינא מבוסס על היסוד שהדין "אל יבזו" אינו שייך במצ' שעיקר קיומן הוא בעבור אחרים. וז"ל המהר"ם שיק שם ... הוא משום דבשלמא המצוה שהוא חייב בציוי הקב"ה אמרינן חייב לעשות מצ' ונאנס ולא עשאה, מעלה הכתוב כאילו עשאה. אבל במצ' שהוא מחוייב נגד אחרים א"א לומר כן, דמחשבתי הטובה לא יועיל לאחרים, עכ"ל. [21] וע"פ זה ביאר דיסוד פרסו"נ הוא להראות כבוד השי"ת לאחרים וא"כ אפי' עני חייב ולא שייך בהו פטורא דאונס.

ומעתה יש לדון אי שייך חיוב זה רק אקיומא דעיקר חיוב של נר איש וביתו או אפי' כדי לקיים הידורא דריבוי נרות. ע"י במשנ"ב (תרנא:ג ובביה"ל שם ד"ה ואפי' עני) דמביא בשם החמד משה דפשיטא ליה דלא צריך למכור כסותו אלא בכדי להדליק נר א' בכל לילה. משא"כ להדליק שאר הנרות א"צ כיון דאינם אלא מדין הידור מצ'. אכן, ע"י באור שמח (ד:יב) שדייק מלשונו דסובר הרמב"ם דחייב העני למכור כסותו אפי' בכדי להדליק ריבוי הנרות ולקיים מצ' המהדרין. וצ"ב במאי קמפליגי.

ונראה לבאר שזה תלוי בגדר הדין הידור דנ"ח. וי"ל שלדעת החמד משה ומשנ"ב מהדרין בנ"ח הוא מדין הידור מצ' שנאמר בכל מצ', וא"כ שפיר יש לחלק ולומר שרק חייב למכור כסותו על גוף המצ' ולא על הידורו. אבל בדעת הרמב"ם י"ל דלטעמיה אזיל, דמהדרין בנ"ח אינו מדין הידור דכה"ת אלא הוא דין מיוחד וחלק מעיקר המצ'. וא"כ גם על תוספת וריבוי נרות חייב למכור כסותו כמו שחייב לעשות על עיקר הדין דנר איש וביתו. [22]

יא) בשו"ע (תרעד:א) קימ"ל שרשאי להדליק מנר לנר אבל לא ע"י השמש. והביא במשנ"ב שם (ס"ק ג') דזה

ע"פ הגמ' שבת (כב.) ומטעמא דביזוי מצ'. אבל ברמ"א (שם) מביא דיש נוהגין להחמיר ולא להדליק אפי' מנר לנר כיון דעיקר המצ' הוא רק בנר א' ולכן להדליק מנר העיקרי לנרות של הידור גם נחשב כביזוי מצ'.

וביאר במשנת יעבץ (שם) והבנין אב (שם) דנחלקו בגדר מהדרין. לפי השו"ע מהדרין הוא באמת חלק מגוף המצ' ואשר ע"כ אין שום בזיון להדליק מנר העיקרי לנר של הידור. אבל הרמ"א אזיל לשיטתו וסובר שמהדרין בנ"ח הוא דין בהידור מצ' של "זה קלי ואנוהו" ומשו"ה אין חלק מגוף המצ' ויש ענין של ביזוי מצ' להדליק מנר העיקרי לנר של הידור. [23]

יב) עי' בשו"ע (תרעו:ה) שמביא סדר ההדלקה וז"ל, יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיוסף נר א' סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין ... נמצא דתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס, עכ"ל. ועי' בבאור הגר"א (שם ס"ק ו') שכ' על זה "ואין לו טעם וריח, שזה אינו רק למהדרים מן המהדרים, ויניח עיקר המצ' ויברך על הרשות ... אלא העיקר שיתחיל בנר הסמוך לפתח, בין מדליק בימין הפתח או בשמאל, ויברך כל לילות עליו, ובזה מדליק ומברך תמיד על סמוך לפתח ועל עיקר המצ'."

וביאר האחרונים (עי' במנחת אשר שם, במשנת יסף שם, ובבנין אב שם) שמחל' זו תלוייה בחקירתנו. וי"ל שהגר"א סובר דמהדרין הוא דין הידור דכה"ת ומשו"ה א"א להניח נר העיקרי ולהתחיל בנר של הידור. משא"כ השו"ע אזיל לשי' שמהדרין הוא חלק מעיקר המצ' ואשר ע"כ אין שום חסרון להתחיל בנר של הידור, ואדרבא, יש בו מעלה שמראה על תוספת הנס. [24]

יג) השבות יעקב (א:לו, ב:ל) דן במי שמתחיל התעסקות להדלקת נרות של שעה ונזדמן לו שמן זית שהוא מצ' מן המובחר. ופסק השבו"י שאין להניח את הנרות של שעה דזה נחשב כביזוי לנרות של מצ'. אכן, בשו"ת חכם צבי (סי' מ"ה) יצא בתקיפות להביא ראיות מרובות דלא כהשו"י אלא דיש להניח את הנרות במקום השמן דבקיום מן המובחר כה"ג ליכא ביזוי מצ' למה שמתחיל בה. ועי' באו"ש (הל' ס"ת י:ג) ובשו"ת שאלת שלום (מהדו"ק סי' קי"ג) שבמקרים אחרים פסקו כדעת החכ"צ.

ונראה לעיין במקרה דומה, כשהדיון הוא בין ביזוי מצ' וקיום הידור מצ' דרובי נרות. וע"פ האמור בדעת הרמב"ם והשו"ע ודע"מם, שהידור בנ"ח הוא חלק מגוף המצ' אפשר דהכא אפי' מודה השבו"י דעדיף להניח מה שמתחיל בה ולקיים המצ' בהידורו. והוא משום שבמצ' אחרות הנדון הוא בין ב' קיומים שונים, ואפשר דרק בכה"ג ס"ל להשו"י שאסור להניח מה שמתחיל בה. אבל הכא דשניהם הם מאותו קיום אפשר דלכו"ע אינו נחשב כביזוי - שהרי הכל מצוה א'.

יד) עי' בשו"ת נחלת בנימין (או"ח סי' קל"ג) שדן בשאלת מה עדיף בנ"ח, הידור מצ' או זריזות. והשואל שם מביא ראיות ממצ' שונות לכאן ולכאן. והשיב הנח"ב שאין להביא ראיות ממצ' אחרות לנ"ח שהרי בנ"ח אי מקיים מצ' בזריזות ובלא הידור יש "חסרון בעצם המצוה." והמעייין בדבריו נראה דכוונתו משום שבנ"ח מנהג כל בית ישראל לקיים מהדרין ומהדרין מה"מ ואשר ע"כ אם לא קיים באופן זה יש חסרון. ועי' במשנת יוסף (שם) שהעלה שיש לומר כן אבל לאו מטעמיה. והוא ע"פ משנ"ת דהידור דנ"ח הוא חלק מגוף המצ' וא"כ אם לא קיים הידור זה לא קיים עיקר המצ' בשלמותה ומשו"ה אפשר דלכו"ע בנ"ח עדיף הידור מלקיים בזריזות.

[1] ע"ע בשדי חמד (מע' חנוכה אות ט'). ברם, עי' בשו"ת משנה שכיר להגרי"ש טייכטאל הי"ד (ב:קצח) שהעלה שבאמת אין הרמב"ם המקור לשי' הרמ"א.

[2] ע"ע במשנת יעבץ להגרי"ב זולטי (או"ח סי' ס"ו אות א') במש"כ להוכיח יסוד זה.

[3] עי' בית הלוי עה"ת (דרשה לחנוכה ד"ה בגמ' חד אמר) שמביא דברי הגר"א, וגם רצה להסביר שי' התוס', ע"ש.

[4] ע"ע במנחת אשר ע"מ שבת להגרא"ו וייס (סי' ל"ב) ובכנסת אברהם להגר"א פרכשטיין (סי' ז') שביארו מחל' תוס' והרמב"ם באופנים שונים.

[5] שו"ת גליא מסכת (סי' ו'), ערוה"ש (תרעא:טו), והגרי"ז (הל' חנוכה ד:א).

[6] באמת נראה ברור שהגרי"ז (ד:א) חולק על רע"א בהבנת שי' הרמ"א. הרי פי' הגרי"ז שיסוד שי' הרמ"א הוא שיכול לקיים הידור מצ' בנפרד ממעשה עיקר המצ' (עי' לקמן באות ד' שנדון יותר בשי' הגרי"ז). ואם

הגרי"ז סובר כרע"א שבני הבית יכוונו לא לצאת בהדלקת הבעה"ב א"כ יוצא שהדלקתם הוא באמת הדלקה של חיוב וא"כ אין שום ראייה שסובר הרמ"א שיכול להפריד בין המעשה מצ' ובין ההידור מצ'. אלא בע"כ חולק הגרי"ז על ביאור של רע"א וברור שאע"פ שבני הבית כבר יצאו ע"י הדלקת הבעה"ב מ"מ מהדרין להדליק בעצמם. שוב ראיתי שכן הבינו בדעת הגרי"ז בס' תפארת תורה להגר"ש פינקוס (סי' י"ח) ובמנחת אשר (שם). אכן, עי' בכנסת אברהם (סי' י') ובס' מועדים וזמנים להגר"מ שטרנבוך (ב:קלג), שנראה שחולקים על מה שכתבנו.

[7.] וכן פי' במשנת יוסף להגר"י ליברמן [8] אורים עניני או"ח ח"ב (סי' ל"ו)], בבנין אב להגרא"ב דורון (א:כו), ובגבורת יצחק על עניני חנוכה ופורים להגר"י סורוצקין (עניני חנוכה סי' י').

[8.] ע"ע בביה"ל שם במש"כ, ע"פ שי' הרמב"ם, במעשה של שני אתרוגים, א' שהוא ודאי כשר אבל אינו מהודר, וא' שספק כשר אבל מהודר. והעלה הביה"ל שיש לטול הספק כשר בתחילה ואח"כ ליטול הודאי כשר, ע"ש בדבריו. ברם, עי' בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' תפד) שחולק ופסק שיש ליטול הודאי כשר ראשית. ועי' במש"כ על זה הגרצ"פ פרנק במקראי קודש (סוכות ב:ט) ובמאמרו של הגרי"ד בליך, שליט"א, בספר זכרון הרב (ס' זכרון להגרי"ד סולוביצ'יק, עמ' 4-11). וע"ע בס' ודרשת וחקרת (פ' מקץ) במה שפי' המחל' במילה בדרך אחרת לגמרי, ואכמ"ל.

[9.] צריך להעיר שאפי' לפי הרמ"א (ע"פ ביאורם של הביה"ל והגרי"ז) אינו שייך הידור בפנ"ע אא"כ עדיין יש חלות קיום של עיקר המצ'. וכך הוה בברית מילה שיש בה חלות מהול וגם בנ"ח שהנר של עיקר המצ' עדיין דולק. ושוב ראיתי שכן נקט הגר"מ שטרנבוך שליט"א במו"ז (שם), ודלא כדמשמע מהגרי"ד בליך שליט"א במאמרו שם. וע"ע בס' ודרשת וחקרת שם שהעלה פ' אחרת במחל' בנ"ח, אבל לענ"ד דבריו נראים דחוקים.

[10.] וכן העיר בשד"ח (מע' חנוכה סוף אות ג') שלא כל כמיניה במצ' אחרת.

[11.] עי' במשנת יעבץ (שם) שביאר כעין מש"כ אלא שהוא תלה טעמו בשאלה האם מקפידין על הכירא דמנין הנרות. דהי', דעי' ברמ"א (תרע"ב) שכן מקפיד ומוזה מוכח דס"ל שמהדרין בנ"ח הוא מדין הידור דכה"ת (עי' לעיל בהע' 2). משא"כ הרמב"ם סובר שהידור דנ"ח הוא דין בפנ"ע וע"כ אינו קפיד על ענין של היכר. אלא דנראה דקשה לתלות ביאור זה בשאלת הכירא ע"פ מה שהעיר ידידי הרב דניאל צבי פלדמן בספרו בינה בספרים (סי' ה') שענין של הכירא שקפדינן עליו בכל הידורים הוא שלא יהא מכוסה מן העין. אבל הכא לכו"ע אינו מכוסה מן העין אלא דנחלקו במה צריך להיות ניכר, ריבוי הנרות או מנין הלילות. ואשר ע"כ נראה דאין להוכיח מכאן או לכאן מדינא דהכירא, והנלענ"ד כתבתי.

[12.] וכן הבין בדבריו במשנת יוסף (שם) ובשו"ת שבט הלוי (ג:פד). וגם נראה לי דזה כוונת ס' העיטור (הל' ציצית שער ג' ח"ב) שיש לו נוסח "להדליק נרות של חנוכה, ומסביר הטעם משום ש"מדליק נרות אחרות." ועי' בהע' שער החדש שם (אות ע"א) שהבין דכוונתו על שמוסיפים בשאר ימים, אלא שנתקשה בזה, הרי נרות אלו מדין הידור מצ'. ולפי מש"כ בדעת הראב"ן א"ש, דנרות של הידור מהוה חד קיום עם הנר שמקיים בה עיקר חיובו.

[13.] עי' לקמן (אות ז') שמביאים לשון הב"י ונדון בשיטתו.

[14.] עי' לקמן (אות ח') שמביאים דעת הא"ר שגם הוא מדייק כן מדברי הב"י.

[15.] עי' במאמרו של הגר"צ רייכמן שליט"א בס' יבול היובלות (עמ' 072) שגם הוא רוצה לדייק שלדעת הב"י הידור דנ"ח שונה מהידור דכה"ת, אלא שכתב כן על סמך הע' שונה בדברי הב"י.

[16.] וע"ע בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ה) שגם סובר דצריך לברך אבל מטעמא אחרינא, והוא ע"פ שיטתו המחודשת שאם טעה במנין הימים והדליק ב' נרות בליל ג' הר"ז גרוע ומקלקל קיומו ואשר ע"כ חייב לברך עליו שרק עתה מקיים מצוותו. ולפ"ז נמצא דאינו מברך על הידור אלא על עיקר חיובו.

[17.] אגב, יש להעיר שהוא מחל' גדולה בפוסקים כמה נרות צריך להדליק בכה"ג, נר א' או כמה נרות שיש לו. עי' בביה"ל עה"ת (דרוש לחנוכה), שו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ה), משנ"ב (תרע"ה), ערוה"ש (תרע"ו), שו"ת משפט כהן (צ"ה), ושו"ת קנין תורה בהלכה (ו:ג) שכולם סוברים שיש להדליק רק נר א'. מאידך, האבי עזרי (חנוכה ד:א) ושו"ת רבבות אפרים להגר"א גרינבלאט שליט"א (ג:תנב אות א') סוברים שצריך להדליק כל מה שיש לו. וע"ע בשו"ת משנה הל' (ז:פד) שהובא שם מו"מ בין המחבר ובעל האבי עזרי בביאור המחל'. [18.] אכן, אפשר לדחות ע"פ מש"כ הרי"ד גולדשטיין בהערותיו לשו"ת כת"ס (סי' קל"ה) שהתשובה שצייין האבודרהם הוא משו"ת הרמב"ם פאר הדור (סי' קי"א) והמעייין שם יראה שאין הרמב"ם מיירי בנדו"ד.

- [19]. עי' במשנת יוסף (שם) שרצה לדחות שאפ"א אי ס"ל שהידור דנ"ח הוא חלק מעיקר המצ' מ"מ אפשר לומר שבכה"ג אינו מברך. אכן, דברי המשנת יעבץ נ"ל יותר.
- [20]. עי' בלח"מ שם שפקפק בלשון וסברת 'כל שכן' של הרב המגיד. וע"ע בשו"ת מהר"י אסאד (סי' ר"ב) שחולק לגמרי על המ"מ ונותן מקור אחר לדברי הרמב"ם.
- [21]. השוה לזה מש"כ הגרי"ע באתון דאורי' (כלל י"ג).
- [22]. וכן ביאר המשנת יעבץ (שם) והגר"צ רייכמן שליט"א (שם).
- [23]. ואפשר לדחות ע"פ מש"כ בשו"ת להורות נתן (ב:נד) ובמשנת יוסף (ל"ח), ע"ש.
- [24]. בקשר לשי' השו"ע ביארנו, ע"פ שיטתו בנוגע לברכה על הידור (אות ז'), מדליקין מנר לנר (אות י"א), וסדר ההדלקה (אות י"ב) שהוא סובר שמהדרין דנ"ח הוא דין מיוחד וחלק מעיקר גוף המצ'. ואפשר לצרף הערת האבי עזרי (שם) שלא הוזכר בשום מקום בשו"ע הדין שעיקר המצ' הוא רק בנר א' אלא רק מביא השו"ע מהדרין מה"מ של מוסיף והולך. ואפשר דהמשמטה זו מראה את אופי המיוחד של הידור בנ"ח.